

VÆRDIFULDE KULTURMILJØER I KØBENHAVN KØBENHAVN SOM HOVEDSTAD

Københavns Nyere Befæstning

1.4

1.4 KØBENHAVNS NYERE BEFÆSTNING

Stedet

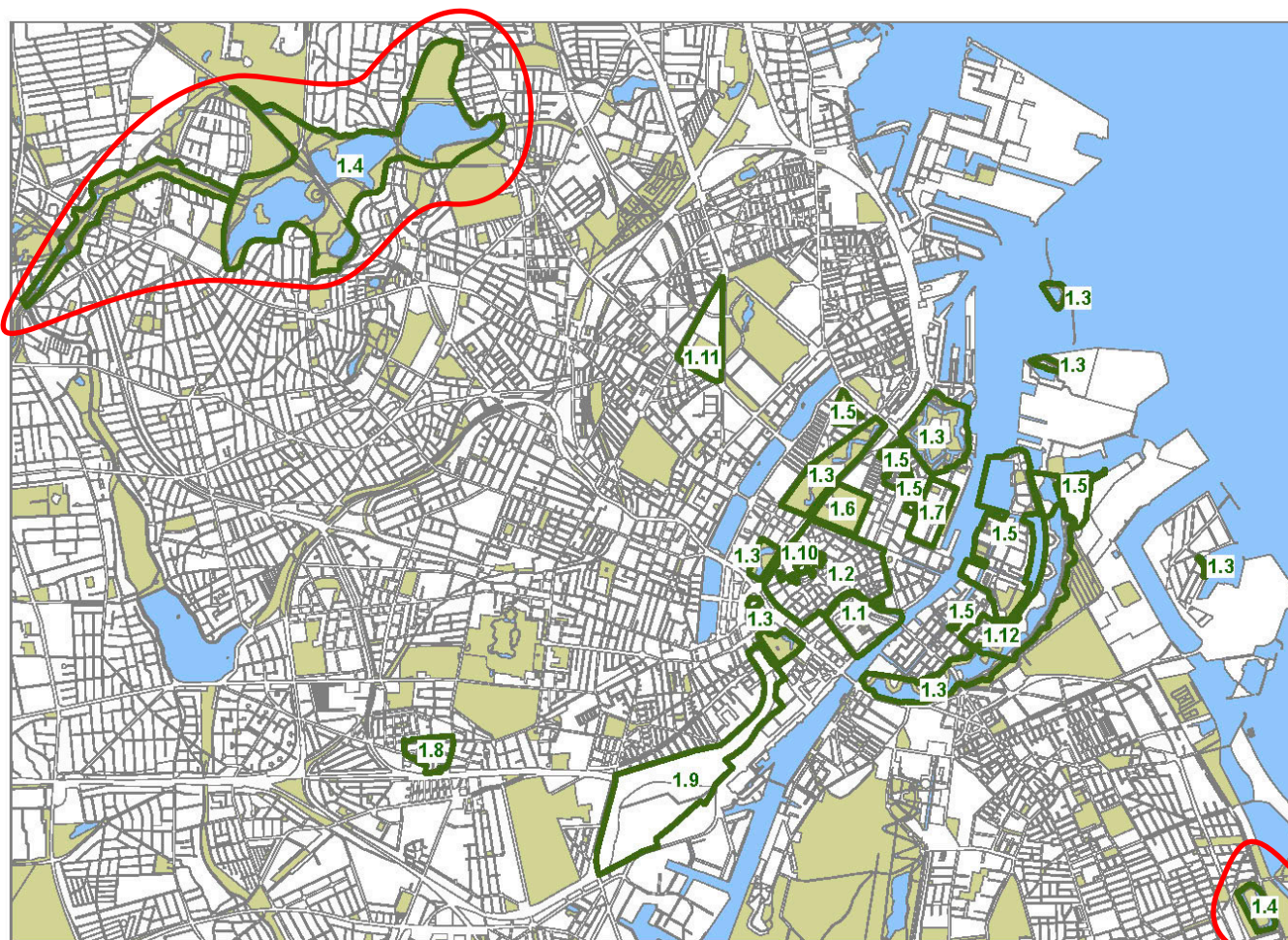
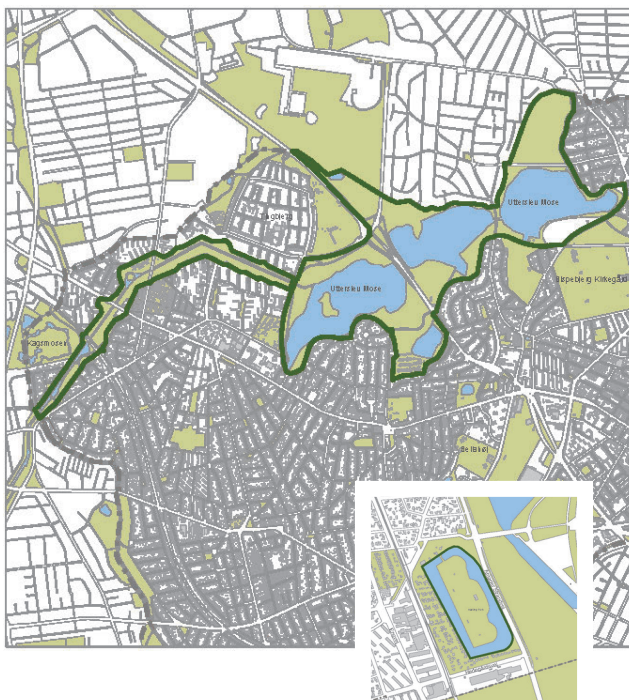
Kulturmiljøet omfatter ud over Vestvolden et større oversvømmelsesområde fra Utterslev Mose over Gentofte Sø og ud mod kysten, hvor der nord for området var placeret en række forter og batterier. Søbefæstningen strakte sig fra Hvidørebatteriet i nord til Kastrup Fort i syd, og med Middelgrundsfortet liggende som en forpost i Øresund.

Tid

Perioden 1858 til 1920.

Begrundelse

Københavns Nyere Befæstning, inklusive Vestvolden og Kastrup Fort m.fl., var et enestående militært bygningsanlæg - også i en europæisk sammenhæng. Det er det største danske anlægsarbejde indtil Storebæltsbroen.

Oversigtskortet viser de 12 kulturmiljøer i Kommuneplan 2011 i afsnittet "København som hovedstad". For hver af de markerede fjelder er der udarbejdet en baggrundsrapport. Denne rapport omhandler 1.4 Københavns nyere befæstning

Befæstningen er opført i perioden 1858-1868, 1886-1894 og 1910-1918 og bestod oprindeligt af Vestvolden samt seks landforter, ni landbatterier, tre oversvømmelsesområder, fire kystforter og 6 søforter. Anlægget har en markant, aflæselig struktur i byens landskab, som har haft betydning for udviklingen både inden for og uden for befæstningen. Kulturmiljøet rummer i dag en væsentlig kulturhistorisk, landskabelig, rekreativ og arkitektonisk værdi, som understreger København som hovedstad og storby.

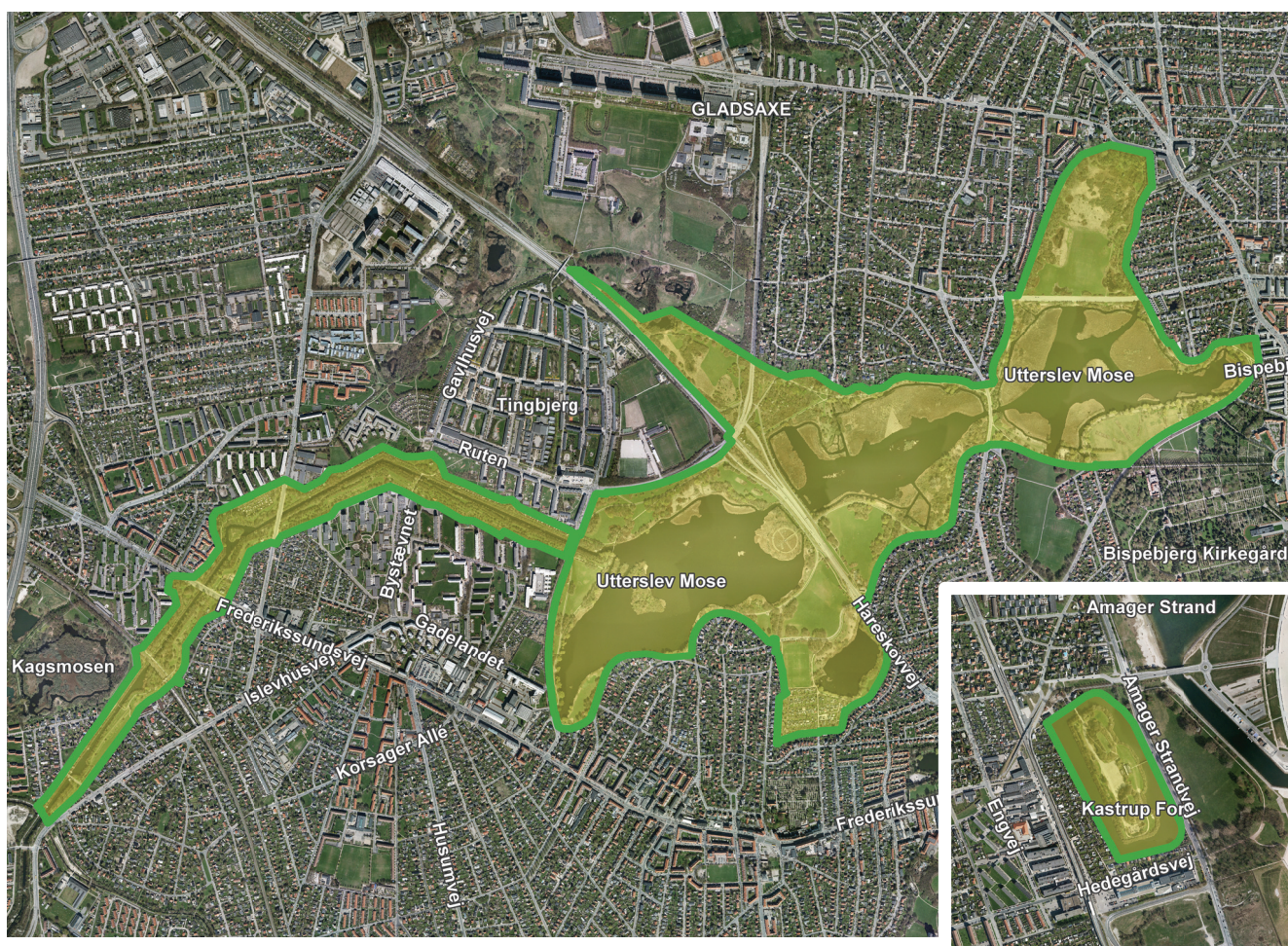
Kulturmiljøets bevaringsværdier

- Det kunstige voldanlæg bestående af tracéet for den tidligere jernbane og vold-alléen som grøn korridor
- Hovedvolden (skanse, dobbeltpkaponiere, batterier, artillerimagasin og batteritogsmagasin)
- Kaponierer samt tilhørende bygninger og anlæg
- Voldgraven og glaciset
- Oversvømmelsesanlæg
- Søforterne

Kommandantboligen på Kastrup Fort

- Afgrænsning af kulturmiljøet
- Værdifulde landskabsflader

Kulturhistorie

Vestvolden blev opført 1888-92 som en del af Københavns landbefæstning. Den strakte sig ca. 15 km fra Køge Bugt ved Avedøre i syd gennem Utterslev Mose til Øresund ved Dyrehaven og var et af verdens længste, sammenhængende fæstningsværker. Anlægget bestod af voldgrave, skanser, magasiner og underjordiske gange.

Der blev også anlagt jernbanespor bag volden, der gik fra Køge Bugt til Husum Station, og som blev brugt til transport af materiel og batteri (kanontog). Til Vestvolden henregnes foruden glacis, voldgrav og volden med sine mange bygværker også voldalléen med skelsten og sekundære bygninger som voldmesterhuse, voldstationsbygning m.v. samt fundamenter efter barakker og magasiner.

Københavns Befæstning står også som et monument over det politiske klima, der prægede Danmark i de sidste årtier af 1800-tallet. Højrepolitiker J. B. S. Estrup (1825-1913) sad som regeringsleder for en højreregering, der havde flertal i Landstinget, mens det til gengæld var Venstre, der havde flertal i Folketinget. Han kunne ikke få samlet flertal for sine finanslove, og derfor sendte han Folketinget hjem og gennemførte de såkaldte provisoriske finanslove, som kongen underskrev udenom Folke-

Magasin ved et af Vestvoldens batterier

tinget. Opførslen af Københavns befæstning ville betyde en betydelige stigning i forsvarsbudgettet og var det væsentligste stridspunkt mellem Estrup og folketingsflertallet. Estrup udstedte imidlertid provisoriske love for at få opført Københavns Befæstning.

Københavns Befæstning var også et udtryk for Danmarks nye rolle som en lille nation blandt stormagter, især Bismarcks samlede Tyskland mod syd. Det militærtekniske dogme, der blev brugt som argumentation for opførslen

Vestvolden er flere steder gennembrudt af veje - her Mørkhøjvej

af Københavns Befæstning var, at en lille nations overlevelse beroede på en stærk land- og søbefæstning og en satsning på svært artilleri. For de mere realistiske dele af Højre var befæstningen snarere symbolsk for at bevare og styrke de nationalistiske strømninger, der prægede datidens Danmark. I Venstre var modstanden mod projektet stærkest blandt de radikale dele af partiet, og Viggo Hørup talte decideret for antimilitarisme, da en modstand mod Tyskland ville være formålsløs, hvis det skulle komme til krig. Denne holdning var dog ikke generel for Venstre. Her fulgte flertallet de nationalistiske strømninger, men kunne alligevel ikke gå med til at støtte et så stort anlægsarbejde, der kun beskyttede København.

Under 1. verdenskrig var Københavns Befæstning fuldt bemannet, og den blev yderligere forstærket af en frem-skudt feltbefæstning ved navn Tunestillingen, men den teknologiske udvikling gjorde, at Vestvolden hurtigt herefter mistede sin militære betydning, og den blev derfor nedlagt som militæranlæg lige efter 1. verdenskrig.

Vestvolden forblev i forsvarets besiddelse til 1963 og fandt anvendelse som depot, øvelsesområde og hjemsted for en del af Københavns luftforsvar. Også det har sat sig spor i form af tilføjelser og ombygninger, og volden er derfor både en primær kilde til forståelse af en historisk proces og et historisk monument. Efter 1963, hvor for-

svaret rømmede størstedelen af volden, er den militære aktivitet på Vestvolden gradvist blevet afviklet. Ved årsskiftet 2005 overgik Ejbybroanlægget til Miljøministeriet, og herefter er forsvarets aktiviteter begrænset til et par hjemmeværnsgårde og et oliedepot.

Der har været offentlig adgang til voldanlægget siden 1963.

Vestvolden var aldrig i brug, og den var forældet nærmest inden den blev opført, men det ændrer ikke på dens betydning som et sammenhængende kulturmiljø, der dels fortæller historien om militærtekniske anlægs udformning i slutningen af 1800-tallet, dels om det danske folkestyres første halvtreds år og indførslen af parlamentarismen, der har været styrende for dansk politik lige siden.

Volden sætter fortsat skel mellem dét, der er inden for volden, og det der er uden for, og fredningsområdet opdeles derfor i fortærrænet, voldanlægget og baglandet, hvor voldanlægget atter opdeles i en række strukturer og elementer med selvstændige funktioner og udtryk, nemlig Voldgaden, volden, graven og glaciset. Udefra set er voldens landskabelige virkning beskeden, fordi glaciset er designet så volden falder ind i landskabet. Den fremtræder som et bælte af skov og krat, som varierer fra

Cykelsti på Voldgaden

park til det mere naturprægede. Voldalléen binder stadig det vidtstrakte anlæg sammen, men sammenhængen bliver tynd, hvor de store udfaldsveje skærer sig gennem voldanlægget.

Storbyen har indhentet volden, men fragmenter af det gamle landskab er bevaret ved Kalveboderne, Brøndbyskoven, Avedøresletten, Espelunden, Kagsmosen og Utterslev Mose. Som værdifuldt kulturmiljø består det tilbageværende anlæg stadig som en helhed, som rummer store og meget væsentlige kulturhistoriske, landskabelige og arkitektoniske værdier.

Landskab/natur

Ud over at være et interessant befæstningsanlæg er Vestvolden også et vigtigt rekreativt naturområde.

Vestvolden blev anlagt i et åbent landbrugslandskab ca. 10 km vest for Københavns centrum og mere end fem kilometer fra de yderste forstæder. Den fulgte og udnyttede det naturlige terræn, så søer, moser og vandløb indgik i anlægget, herunder Kagsmose og Utterslev Mose.

Dette naturlige lavtliggende sø- og vådområde er blevet udnyttet siden de tidligste tider, hvilket bl.a. ses ved, at der langs bredden af Utterslev Mose er gjort fund af bopladser fra yngre stenalder.

Forsvarsværkets bærende element var den brede, grave-de vandfyldte voldgrav, der sammen med et kompliceret oversvømmelsesanlæg i Utterslev Mose og Kagsmosen totalt ændrede Vestegnens militære topografi. Graven var opdelt i bassiner ved en række dæmninger (batar-deauer), der er støbt i beton. Graven krydser Harrestrup Å, som kunne blokeres, og i tilfælde af krig, kunne store områder rundt om København sættes under vand. Vestvolden blev derfor delt - teknisk og administrativt - i en nordlig del; Husum- og en sydlig del; Vestencienten. Skellet blev lagt ved Harrestrup Å på grænsen mellem Københavns og Rødovre Kommuner.

Der var høslet på volden til 1930, og herefter har der været arbejdet på en rekreativ udnyttelse af denne. Den københavnske del overgik til park allerede på dette tidspunkt.

Volden var oprindeligt tilplantet med forskellige træarter, der varierede fra sted til sted. For at vanskeliggøre passage af graven var gravskråningerne tilplantet med beplantning bestående af hindrende stikkende buske (især tjørn og brombær) og slørende, stabiliserende træer, hvis efterkommere har overlevet her og der og nogle steder har bevirket en kraftig og udbredt tilgroning, der slører det kæmpestore militære anlæg.

Voldgraven

Mod byen markerer forsvarsanlægget sig med den allesteds værende allé (af lind, ahorn, seljerøn og hestekastanje), bag hvilken volden rejser sig magtfuldt af det flade land med sine ramper, plateauer og betonbygværker. Alléen er generelt velbevaret og markerer tydeligt Vestvolden i bybilledet, og er af stor rumlig og visuel betydning i dag.

Nu benyttes området til mange rekreative formål, bl.a. går der en cykelrute langs hele voldanlægget.

Arkitektur

Vestvolden består af en cirkelformet fæstningslinje med en sammenhængende række batterier med en foranliggende våd grav. Voldforløbet er opdelt i sammenhængende, forskudte og 600 m lange strækninger, så der kunne skydes på langs af anlægget. Det var en ren dansk opfindelse at lægge kassematter og kaponierer forskudt som takker på en rundsav. Der er tale om et tidstypisk, arkitektonisk stramt opbygget militært anlæg, hvis strukturer og enkeltbygninger tilsammen udgør en arkitektonisk værdifuld helhed.

Volden blev opbygget med forvold, en 3,5 m dyb og 16 m bred våd grav. Voldens højde varierer med terrænet og er mellem 4 og ca. 7 meter, og den var i princippet en sammenhængende række af batterier med ca. 200 kanoner.

Batteridepot

Batteridepot

Cykelsti på Voldgaden

Ved foden af den ydre skråning mod vest var der en afsats af varierende bredde, som bestod af det oprindelige terræn (terrænbærmen). Bag voldkronen fandtes kanonbænke og fodfolksbanketter til skytter. Fra banketter og kanonbænke førte ramper ned til voldgangen, der lå ca. 15 meter bag og i gennemsnit 5 meter under voldkronen (ildlinjen). Voldgangen var ubrudt i hele voldens længde.

Volden blev bygget med to store poterner (overdækkede gange) og 13 faste standpladser for artilleri med tilhørende ammunitionsmagasiner. Den blev gennem årene udbygget med en række konstruktioner og bygværker: kikkertstationer, magasiner, maskin- og opholdsrum. De sidste er fra begyndelsen af halvtresserne. Mange af de gamle militære bygninger kan stadig ses langs med volden. Det gælder blandt andet de såkaldte fredskrudt-magasiner. I alt rummer volden hen ved 180 forskellige bygværker.

Glaciset var en integreret del af fæstningsanlægget. Det tjente to formål dels at maskere volden, så den blev usynlig i terrænet dels at give ildlæ for den dækkede vej, der følger voldgravens vestside. Mod den dækkede vej rejser glaciset sig stejlt med en højde af godt og vel et par meter. Højden mod fortærrænet aftager gradvist, indtil jordværket går umærkeligt over i det oprindelige terræn. Glaciset har gennemgående en bredde af godt 30 meter, men det kan variere med terrænet. Den dækkede vej blev – som terrænbærmen – anlagt på oprindeligt terræn og regnes med til glaciset. Vejen var anlagt i en bredde på ca. 4 meter, men ud for kaponiererne og ved skærende veje og baner ved de såkaldte våbenpladser, var den op til ca. 30 meter bred. Langs den dækkede vej fandtes ud mod voldgraven en halv allé med varierende træarter.

Ud for den planlagte Kagsmoseoversvømmelse mellem Hvidsværmervej og Husum Station blev glaciset gradvist erstattet af en dæmning af varierende størrelse.

Sårbarhed

Det samlede anlæg er yderst sårbart over for indgreb, der ødelægger udsigten og oplevelsen af dets historie og funktion. Manglende stillingtagen til samt prioritering og vedligeholdelse af bygningsværkerne og beplantningen kan hurtigt medføre forfald/tilgroning og dermed forringelse af anlæggets arkitektoniske og landskabelige kvaliteter samt bevirke væsentlige negative ændringer i områdets plante- og dyreliv. Manglende vilje blandt de omfattede kommuner til at gennemføre fælles mål kan medføre, at det sammenhængende forløb sløres og brydes, så anlægget bliver mere fragmenteret.

Boliger tilknyttet Vestvolden

Manglende tydeliggørelse af anlæggets kulturhistoriske elementer kan medføre, at fokus forrykkes til den rent byparksmæssige funktion. Samtidig er der hele tiden pres på arealet, f.eks. i forbindelse med nybyggeri, hvor man ønsker at placere sig klods op ad eller ligefrem ønsker at disponere over småbidder af voldens areal. Endelig vil nye store brud som følge af f.eks. nye infrastrukturanlæg være særdeles ødelæggende for oplevelsen af volden.

Bygningsanlæggene er derfor sårbare over for beplantning, byggeri og anlæg, der tilsidesætter disse arkitektoniske kvaliteter.

Udviklingsmuligheder

Der er et stort potentiale i udvikling af områdets kulturhistoriske fortælleværdi og rekreative muligheder, f.eks. ved etablering af planlagte sammenhængende stifterbindelser og etablering af støttepunkter i umiddelbar tilknytning til anlægget, samt evt. genbrug af eksisterende bygninger.

De kulturhistoriske interesser er primært rettet mod bevaring af de gamle anlæg som historisk kildemateriale og sekundært mod at sikre og forbedre offentlighedens mulighed for at opleve det historiske monument. Land-

skabeligt set er det ønskeligt at fastholde samspillet mellem det kunstige, åbne højedrag og voldalléns grønne korridor på den ene side og resterne af den flade, skovfattede Vestegn på den anden. Derudover er de landskabelige interesser primært knyttet til at fastholde og forbedre oplevelsen af volden som et strukturerende grønt, menneskeskabt landskabselement i storbyen.

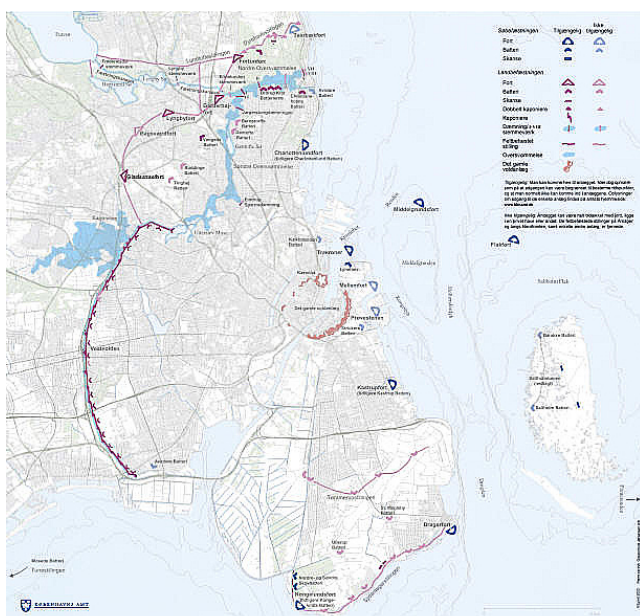
Nuværende sikring

Vestvolden blev fredet i 1993, heraf 14 ha i Københavns Kommune, og den fremtræder i dag på en gang som kulturhistorisk minde og et stykke særpræget natur velbesøgt af gående, løbende og cyklende. Væsentligt er også, at der i et fælleskommunalt samarbejde med staten sker en prioritering af bevaring og udvikling af Vestvolden som et værdifuldt kulturmiljø. Endvidere samarbejder et partnerskab mellem staten og Fonden Realdania om udvikling af lokale projekter inden for forskellige dele af fæstningen. Man kan følge vestvoldstien fra starten ved Gl. Køge Landevej langs Avedøresletten (som tidligere var et lukket, militært område), ad fortsættelsen over for Holbækmotorvejen og videre ind i Brøndbyskoven og Brøndby Kommune. Selve fredningen omfatter 528 ha grønt område mellem Utterslev Mose og Avedøre Holme, heraf udgør Vestvolden godt en fjerdedel. Kastrup Fort, Flakfortet og Middelgrundsfortet er ligeledes fredede.

Kilder

Bydelsatlas for Københavns Kommune
Pleje- og anlægsplan for Vestvolden 2005-2010, Skov- og Naturstyrelsen 2006
Vestvolden - en attraktiv cykelsti, Cykelpotentialet ved at opgradere Vestvoldsruten
Vestvolden (beskrivelse), Fredningsbestemmelser, Danmarks naturfredningsforening
www.vestvolden.dk - Her finder du grundige beskrivelser af Vestvoldens historie og natur.
www.befaestningen.dk
www.kobenhavnshistorie.dk
www.miljoeportal.dk/Arealinformation
Danmarkshistorien, bind 11
Københavns nyere befæstning 1858-1920. Københavns Amt

København 2014

Kortet viser Københavns Nyere Befæstning og Fæstningsringen

Københavns Kommune
Teknik- og Miljøforvaltningen
Byens Udvikling
Postbox 348
1503 København V
Telefon 33 66 35 00
E-mail: byensudvikling@tmf.kk.dk
www.kk.dk

**SAMMEN
OM BYEN**

KØBENHAVNS KOMMUNE
Teknik- og Miljøforvaltningen